

UUSIA HISTORIALLISEN AJAN KIINTEITÄ MUINAISJÄÄNNÖKSIÄ JUANKOSKELLA KAP 5.9.1997

Palatessani Sonkajärven Jyrkkäkosken ruukkityömaalta Helsinkiin, pysähdyin päiväksi Juankosken Säyneisiin, jossa tarkastin kylätoimikunnan löytämiä historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiä. Kohteista kolme oli raudanvalmistuspaikkoja, yksi kalkkilouhos ja kalmistosaari. Tarkastusmatkan isäntänä toimi Säyneisten kylätoimikunnan puheenjohtaja Kaarlo Parviainen ja oppaina kohteille Asko Partanen ja Eero Hollander.

Tarkastusretki alkoi venematalla Ala-Siikajärvelle, jossa ensimmäisenä kohteena oli Suuri Kalmosaari, noin kilometrin päässä linnuntietä itään Pisavuorelta. Saari on pitkänomainen, luode-kaakkosuuntainen ja melko matala ja tasalakinen. Pääosin saaren maaperä on moreenia, mutta sen itäreunalla ja pohjoispäässä on avokallioita. Saaren kasvillisuus on nuorta ja tiheää mäntymetsää. Saaren pohjoispäässä, kallion rajalla kasvaa myös kuusia ja täällä maaperä on melko savista. Saarta on ikimuistoisesti käytetty tarvepuun hankintaan, jonka lisäksi sieltä on otettu hiekkaa kotitarpeiksi länsirannalla olevasta pienehköstä hiekkakuopasta.

Saaren laella, moreeni- ja saviperäisellä alueella on runsaasti hautamaisia, pitkänomaisia ja matalia painaumia, jotka erottuvat enemmän tai vähemmän selvästi. Painaumien pituus vaihtelee puolentoista ja kahden metrin välillä, leveyttä niillä on keskimäärin hieman yli puoli metriä. Painaumien lukumäärää emme laskeneet, mutta karkeasti arvioiden niitä on kymmeniä, ehkä noin 30. Mitään yhdenmukaista orientaatiota painaumilla ei ole havaittavissa, pääsääntöisesti niiden suunta vaihtelee lounas-koillisuunnasta luode-kaakkoon, yhtään pohjois-eteläsuuntaista emme havainneet. Painaumat muodostavat paikoin pieniä ryhmiä, ja paikoin ne leikkaavat toisiaan. Yleisesti painanteiden levintää voi kuitenkin luonnehtia tasaiseksi, tosin tämä perustuu puhtaasti subjektiiviseen havaintoon.

Perimätiedon mukaan saareen olisi haudattu isonvihan aikana sinne menehtyneen kasakkapartion jäänteet. Saaren on myös arveltu olleen kesähautausmaa. Kerrotun mukaan saaresta on löytynyt ihmisluita hiekanotossa ja myöhemmin niitä on löytynyt painanteita kaivettaessa. Asko Partasen mukaan noin pari vuotta sitten muutamaa saaren painanteista oli kaiveltu, mutta tekijöistä tai löydöistä ei ole tietoa.

Teon jäljiltä saaren eteläpäässä oli yhdestä painaumista tullut kuitenkin esille ihmisluita, jotka Partanen oli tiedon saatuaan käynyt peittelemässä. Tutkiessamme lähemmin tätä painaumaa, ilmeni, että kaivanto oli alunperin ollut 90 cm leveä ja 2 metriä pitkä, arviolta noin 70 - 80 cm syvä. Kuoppa oli tarkasti itä-länsisuuntainen ja se oli kaivettu moreenimaahan. Haudasta löytyi kappaleita kallosta, yläleuka sekä lantion ja reisiluiden jäänteitä. Hautauksen tuhoutumisesta kertoo mielestäni se, että kaikki mainitut luut löytyivät lähes yhdestä ja samasta kohtaa haudan länsipäähän avaamastamme koealasta. Luut ovat melko hyväkuntoisia, mutta ne ovat selvästi vaurioituneet kaivelussa ja jäätyään sen jälkeen sään armoille. Luut ovat tällä hetkellä arkeologian osastolla osteologi Niklas Söderholmilla analysoitavana.

Tutkimme koeluontoisesti myös kahta muuta, ennalta koskematonta painaumaa, mahdollisen haudan rajojen ja koon selvittämiseksi. Kaivoimme kumpaankin kuoppaan lapionlevyiset, noin 20 - 30 cm syvät koeojat, jotka leikkasivat kuoppien maanpinnalle näkyneet rajat. Pohjoisin haudoista oli kaivettu kovaan savimaahan eivätkä sen rajat

näkyneet kaivauksessa. Maanpinnalle näkyneen painauman perusteella kyseessä oli noin 1,8 metriä pitkä ja 80 cm leveä, koillinen - lounassuuntainen kaivanto.

Kolmas tutkimamme kuopanne sijoittui saaren keskivaiheille, melko hienolle hiekkamaalle. Kuoppa oli noin 2 metriä pitkä ja 70 cm leveä ja koillinen - lounassuuntainen. Kuopan pohjoissivulla erottui matala 1,8 metriä leveä ja 3,8 metriä pitkä kumpu. Koekaivannossa ei erottunut haudan selviä rajoja, mutta näytti siltä, että maa painui kaivannon vieressä näkyneen kummun alle, ollen siellä myös pehmeämpää. Emme kuitenkaan kaivaneet 30 cm syvempään tai varsinaisen kummun alle. Mielenkiintoisinta haudassa oli se, että kuoppaa peittäneen pintaturpeen alla erottui muutaman senttimetrin vahvuinen huuhtoutumiskerros.

Löytyneiden luiden ja kuopanteiden hautamaisuuden perusteella kyseessä on selvästi kalmistosaari. Kasakkatarinaan voi suhtautua varauksella sillä tarina on käsittääkseni verraten yleinen ja sitä tavataan eri puolilla Suomea. Suuri Kalmosaari saattaa, alueen historian huomioon ottaen, olla joko karjalaisasutuksen jälkeensä jättämä tai sitten kesähautausmaa. Henkilökohtaisesti pitäisin jälkimmäistä todennäköisempänä. Kohteen luonteen selvittämiseksi tulisi kuitenkin suorittaa kaivauksia. Kohteen ajoittaminen on ongelmallisempaa. Koska saari ei enää tämän vuosisadan puolella ole ollut tunnettu kalmisto, voisi olettaa, että se on viimeksi ollut käytössä joskus viime vuosisadan puolella. Yleisesti voi kuitenkin olettaa, että hautausten ikä on laskettavissa korkeintaan sadoissa vuosissa.

Kalmosaaren omistaa valtio, jolle se on lunastettu rantojensuojelualueeksi.

Huosiaisniemen kalkkilouhos

Kalmosaaren jälkeen suuntasimme Siikajärveen pistävälle Huosiaisniemelle. Niemellä on suurehko ja puhdas dolomiittiesiintymä, josta kalkkia on louhittu ainakin Juankosken ruukille. Kalkinpoltoa ei seudulla ole tiettävästi harjoitettu. Huosiaisniemen louhos sijaitsee niemen länsipuolella, niemen ja Mustikkamäen väliin jäävän Huosiaislahden rannalla. Louhos on rannan suuntainen, noin 50 metriä pitkä ja ulottuu noin 20 metriä rantaviivasta sisäänpäin. Louhoksen seinissä on vähän työn jälkiä, tosin alueen eteläreunalta löytyi etsiskelyn jälkeen yksi poranjälki. Todennäköisesti louhinnassa on käytetty hyväksi kallion luontaista halkeilua. Louhoksen pohjaa peittää laajahko hylkykivikasa ja rantaviivaan on kertynyt runsaasti kalkkikivilouhetta.

Kasvillisuus louhoksella vaihtelee; louhoksen seinämät ovat melko paljaat, mutta kallion taskuissa kasvaa erilaisia (harvinaisiakin) kalkinsuosijakasveja ja kosteammassa paikoissa reheviä sammalmättäitä, louhoksen pohjalla kasvillisuus on rehevämpää. Louhoksen rajat ja piirteet erottuvat kuitenkin kasvillisuudesta huolimatta maastosta selvästi.

Louhoksen lähes pystysuorat seinämät, Huosiaislahden vuonomaisuus ja niemen rehevä ja uniikki kasvillisuus tekevät paikasta näyttävän. Koko niemi on lunastettu metsähallituksen suojelualueeksi.

Hytit

Säyneiskylä, Lahti

Ensimmäinen kohteista oli tuhoutunut hytinpaikka Lahden talolta koilliseen. Paikka sijaitsee hiekkakankaan loivassa rinteessä, Pienen-Säyneisen entisen lahden rannalla.

Paikka oli havaittu viime vuonna kun aluetta raivattiin pelloksi. Voimakkaan muokkauksen vuoksi hytinpaikan rakenteesta ei voi sanoa mitään. Maassa näkyi kuitenkin tummempi, runsaasti hiiltä sisältänyt alue sekä hyttikuonaa että palaneita liuskekiven kappaleita. Hytti on todennäköisesti sijainnut muinaisella rantaterassilla noin korkeudella 102,5 m/mpy. Paikan historiasta ei ole tarkempia tietoja.

Eero Hollanderin mukaan lähistöllä on mahdollisesti ollut toinenkin hytinpaikka, Pienen-Säyneisen Pappilanlahden rantapelloilla, joista on löytynyt hyttikuonaa. Paikka sijaitsee noin puoli kilometriä kaakkoon Lahden kohteesta. Kohteen tarkkaa sijaintia emme tarkistaneet.

Säyneiskylä, Saarvonlampi

Saarvonlammen hytinpaikka sijaitsee reilut kaksi kilometriä pohjoiseen Säyneisten kirkolta, samannimisen lammen eteläpuolella. Paikka on soiseen maastoon pistävä niemeke, jolla kasvaa harvaa ja melko nuorta sekametsää. Niemen kärjessä on noin 50 x 15 metrin alueella hyttikuonaa, järvimalmia sekä hiiltä. Siellä täällä näkyi myös liuskekiven kappaleita sekä kuonan joukossa palanutta savea. Kokonaisuuteen kuuluu myös laaja, noin 10 x 6 metrin kokoinen, pitkänomainen, kulmistaan pyöreä kuoppa, jolla on syvyyttä reilut puolitoista metriä. Kuopan seinämissä tuntui olevan hiilipitoista maata. Kuopasta muutama kymmenen metriä itään, harjanteen reunalla oli pieniä, pyöreähköjä kuoppia. Kuoppien käyttötarkoitus ja liittyminen hytinpaikkaan jäivät avoimiksi.

Saarvonlammen hytinpaikka oli tullut esiin metsää laikutettaessa. Paikkaan ei liity perimätietoa eikä karttanimistössä ole viitteitä siihen. Mielenkiintoista paikassa on sen sijainti kaukana asutuksesta, vaikeakulkuisessa maastossa, parin sadan metrin päässä lähimmästä rannasta. Ympäristön soisuus ja suon jatkuminen Saarvonlampeen viittaisivat kuitenkin siihen, että paikka on joskus saattanut sijaita rannassa. Hytinpaikan korkeus merenpinnasta on noin 140 metriä.

Laikutuksesta huolimatta kohde on säilynyt erinomaisesti .

Likosaari, Hyttikangas

Sijaitsee noin 4,5 kilometriä Säyneisten kirkolta kaakkoon. Paikalla oli havaittavissa laaja, arviolta 12 metriä halkaisijaltaan oleva hyttikuonasta muodostunut kumpu sekä edellisen vieressä suuri noin 10 x 6 metrin kokoinen pitkänomainen kuoppa. Hyttikuonan seassa näkyi palanutta savea sekä liuskekiveä. Kuten Saarvonlammellakin, oli Hyttikankaankin kuoppa kulmistaan pyöreä ja sen seinämissä havaittavissa erittäin hiilipitoista maata.

Kasvillisuus kohteessa on täysikasvuista petäjikköä, jossa siellä täällä kasvaa myös kuusia ja koivuja. Kohde sijaitsee tasaisella, soiden ympäröimällä kankaalla, jolta on matkaa lähimmälle järvenrannalle yli puoli kilometriä. Hyttikangas on kohteen sijaintipaikan karttanimi. Paikan korkeus merenpinnasta on noin 135 metriä.

Yhteistä kaikille kolmelle hytinpaikalle on kuonan seassa esiintynyt palanut savi sekä liuskekiven käyttö. Lahden kohteen tuhoutumisesta johtuen sen muodosta ei voida päätellä mitään, mutta Saarvonlammen ja Hyttikankaan kohteet ovat järjestelyiltään lähes identtiset. Molemmat viimeksi mainitut kohteet ovat alunperin voineet sijaita veden äärellä, mutta tämän varmistaminen edellyttäisi Suuren-Säyneisen ja Saarvonlammen vesistöhistorian selvittämistä.

Nyt tarkastettujen kohteiden lisäksi Ala-Luostajärven tuntumassa olevilla Hyttipurolla ja Hyttikankaalla saattaa olla lisää hytinpaikkoja. Asko Partanen kertoi käyneensä toisella

kohteista, jossa hänen mukaansa oli näkyvissä Hyttikankaan ja Saarvonlammen kohteita muistuttava hytinpaikka.

Hytinpaikkojen lukumäärän perusteella paikkakunnalla on harjoitettu laajamittaista talonpoikaista raudanvalmistusta. Toiminnan ajoittaminen on vaikeaa, mutta kahden hytin identtisuuden perusteella kyseessä voi olla ajallisesti melko lyhytaikainen ilmiö. Eräs ajoittava tekijä saattaa olla Säyneisten ruukin perustaminen 1800-luvun alussa, sen perusteella hyttien voisi olettaa ajoittuvan sitä vanhemmiksi. Esimerkiksi Polvijärvellä Juankosken ruukin toiminta teki talonpoikaisen raudanvalmistuksen kannattamattomaksi, sama saattaa päteä myös Säyneisiin.

Helsingissä 5.9.1997

Karim Peltonen, tutkija

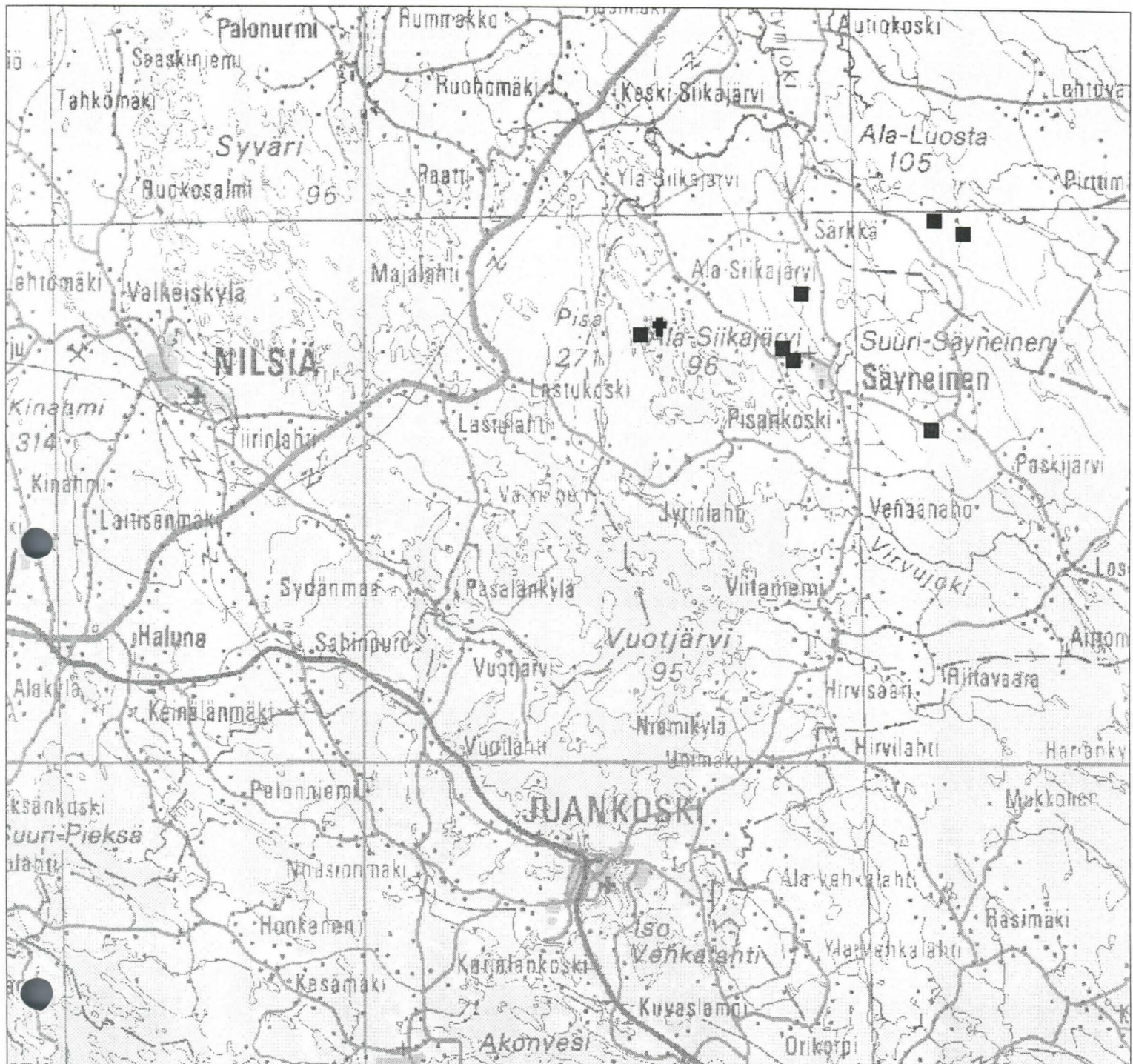
Liitteet:

Kuvaluettelo, diat 39 201 - 39 216
7 Liitekarttaa

MV:RHOA Diat 39201-3916

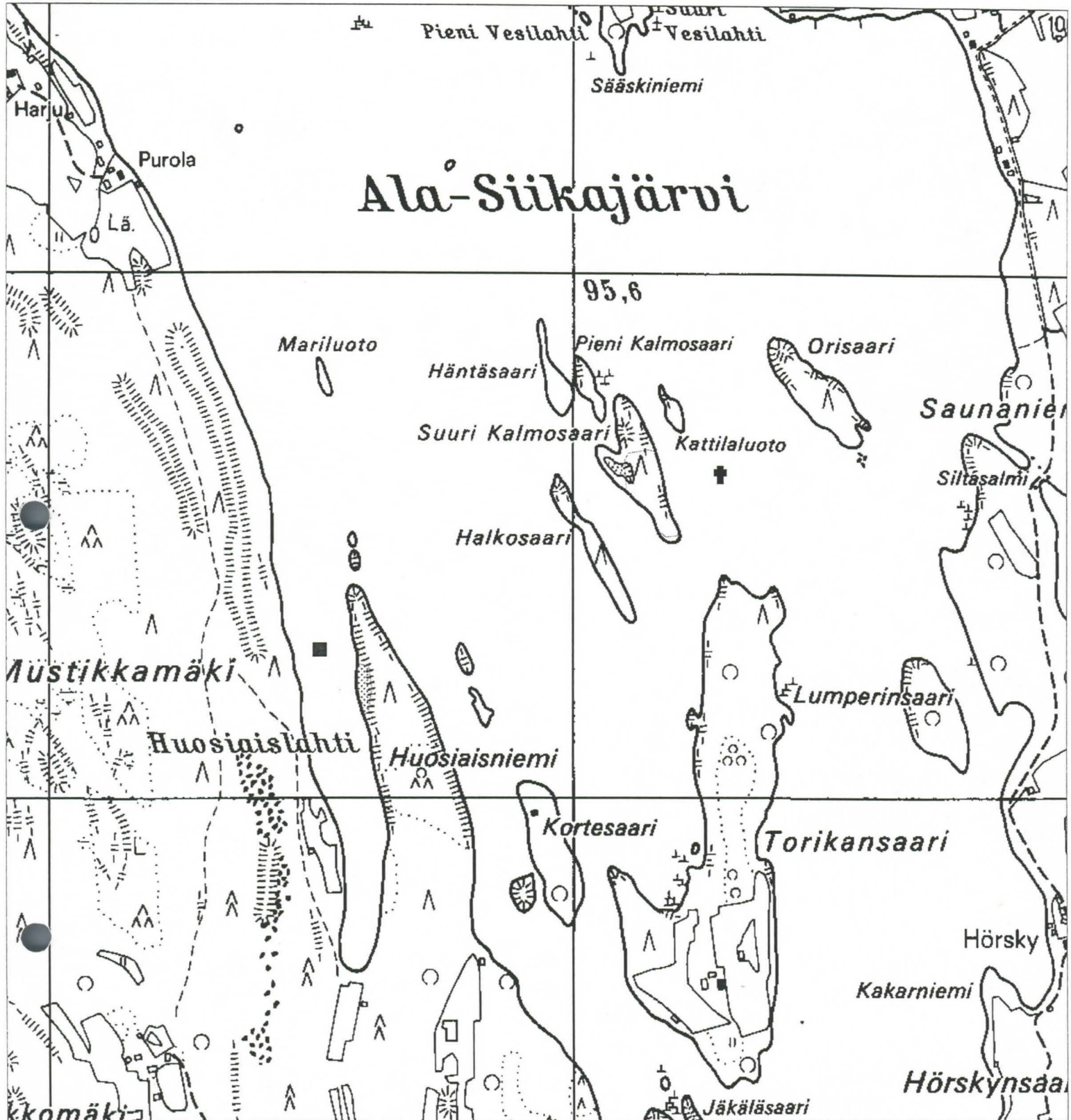
- 39201 Kalmosaaren hiekkakuopan reunaa.
39202 Kalmosaaren nuorta männikköä.
39203 Ihmisluita hautauksesta.
39204 Eero Hollander ja ensimmäiseksi tutkimamme hauta.
39205 Sama, kuvassa vainajan yläleuka.
39206 Asko Partanen (vas) ja Eero Hollander kaivavat koeojaa saaren keskiosassa tutkimaamme hautaan.
39207 Edellisen kaivannon profiili koilliseen.
39208 Kalmosaaren reheviä tulvniittyjä, kuva osapuilleen pohjoiseen.
39209 Huosiaisniemen komeita kalkkikallioita, kuva niemen itäpuolelta.
39210 Huosiaisniemen kalkkilouhoksen pohjoisreunaa.
39211 Huosiaisniemen kalkkilouhoksen seinämiä.
39212 Sama, kuva Huosiaislahdelta pohjoiseen. Taustalla Kypäräinen.
39213 Lahden tuhoutunut hytinpaikka, taustalla entistä järvelahtea. Henkilöt kuvassa Eero Hollander ja Asko Partanen.
39214 Saarvonlammen hytinpaikan kuonakumpu. Henkilöt vasemmalta: Kaarlo Parviainen, Eero Hollander, Asko Partanen.
39215 Saarvonlammen hyttipaikan kuonaa paljastuneena metsälaikutuksessa.
39216 Edelliseen paikkaan liittynyt suuri kuoppa. Kuopassa seisomassa Eero Hollander.

Kuvat otti Juankosken Säyneisillä 29.8.1997 Karim Peltonen

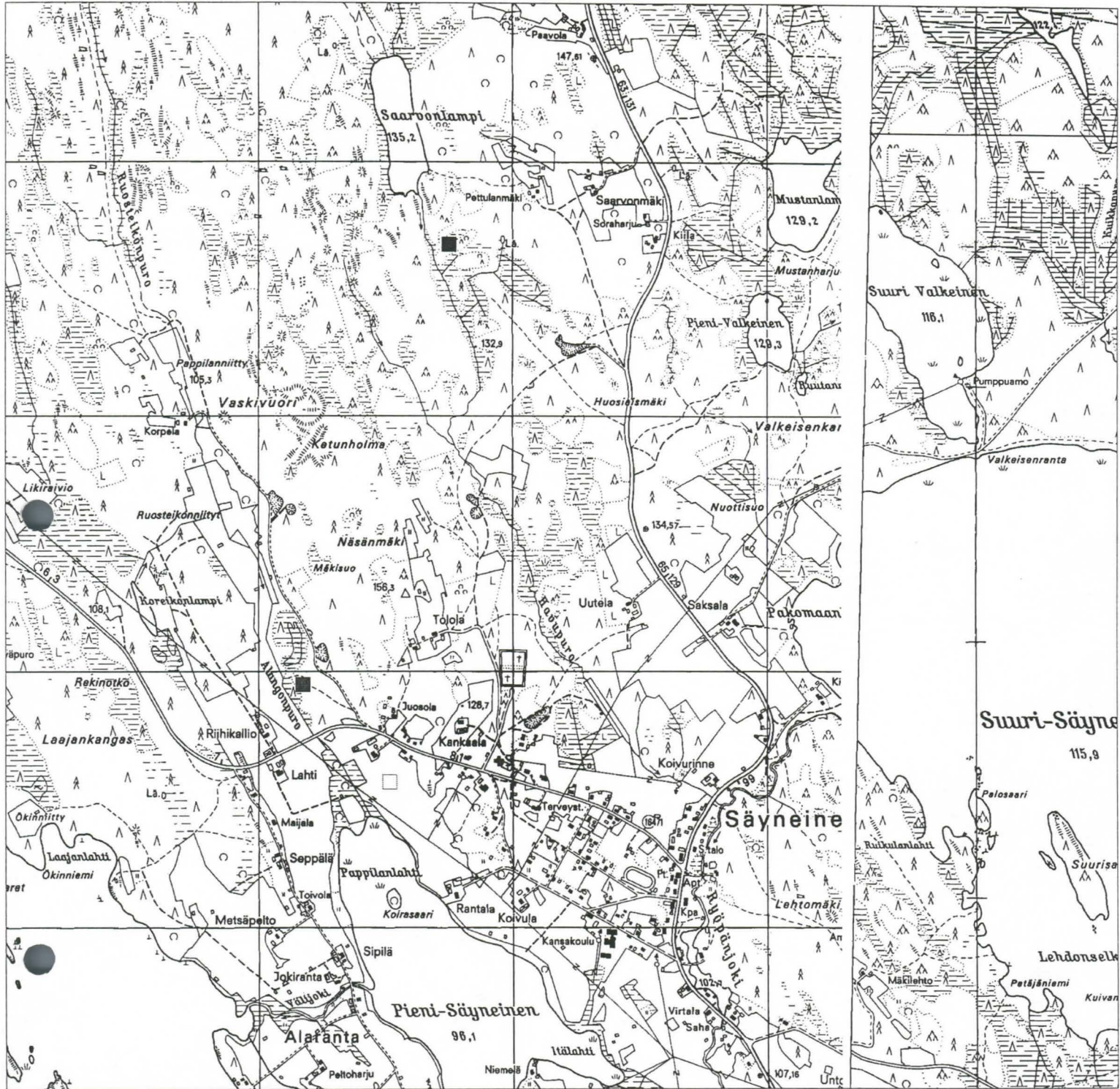

HISTORIALLISEN AJAN KIINTEITÄ MUINAISJÄÄNNÖKSIÄ JUANKOSKELLA

- Kalkkilouhos
- Hytinpaikka
- ✚ Kalmosaari

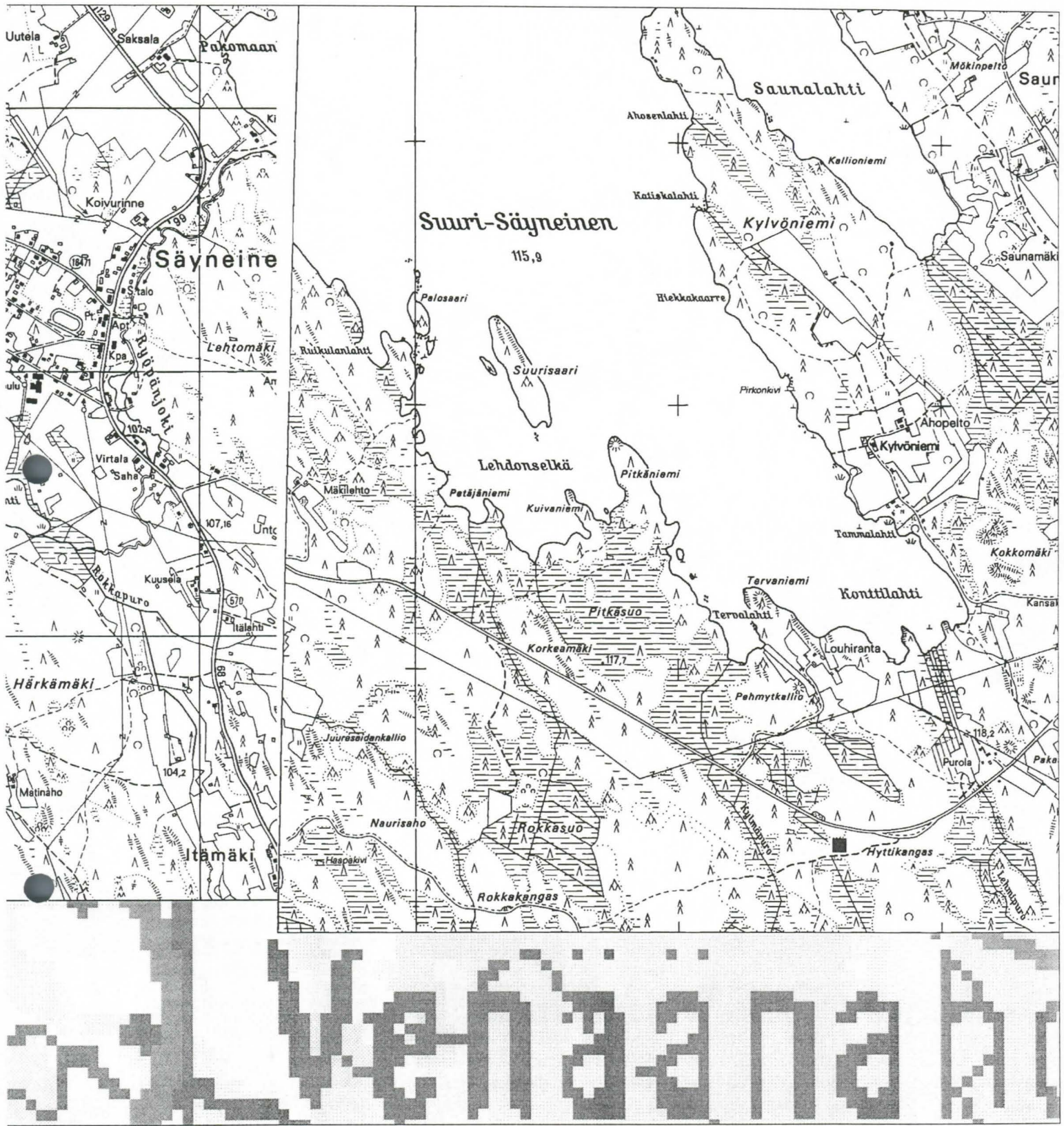

Huosiaisniemen kalkkilouhos ja Kalmosaari

Tarkastettuja ja tarkastamattomia (avoimet symbolit) hytinpaikkoja

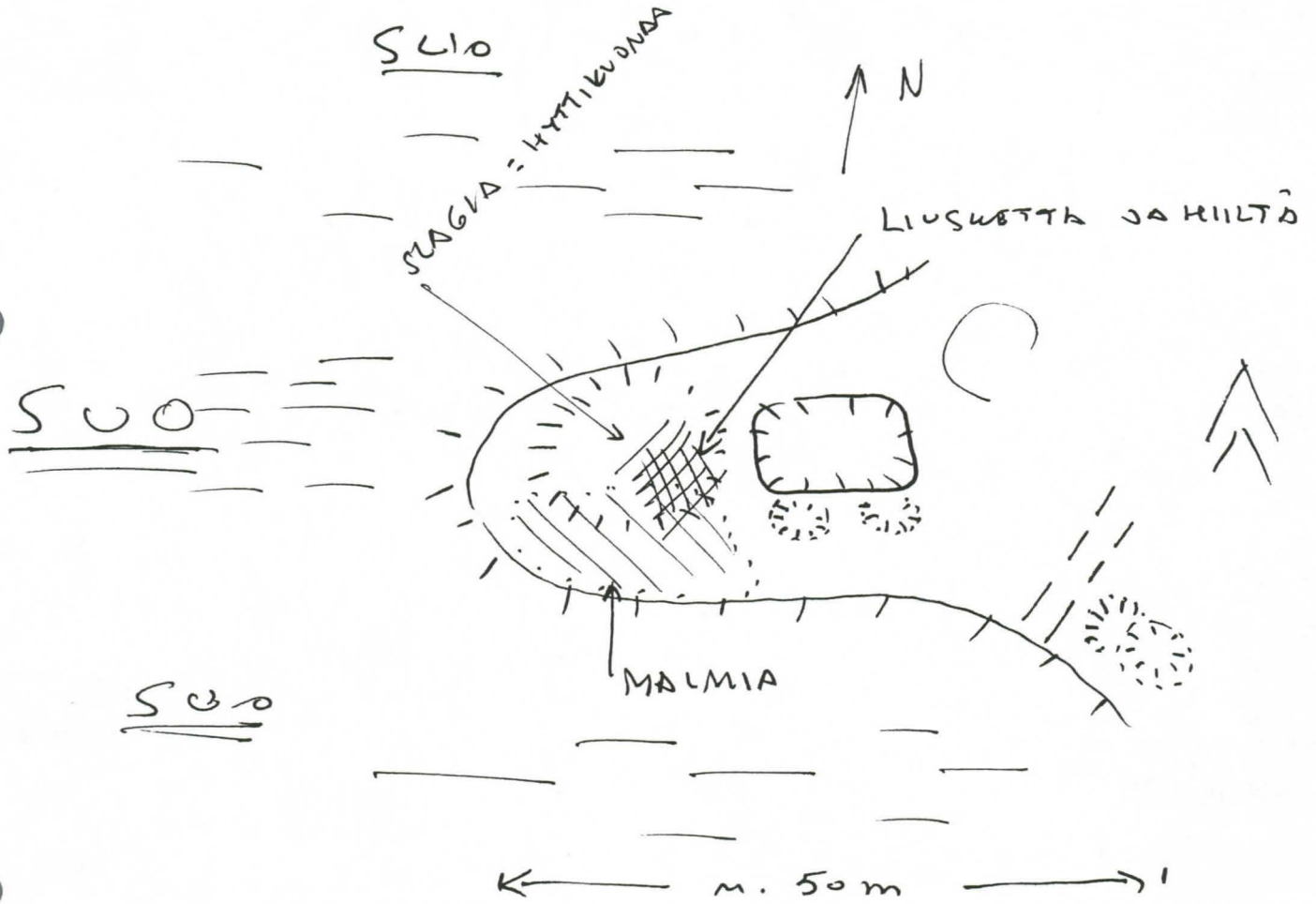
PK 3334 10 + 4312 01

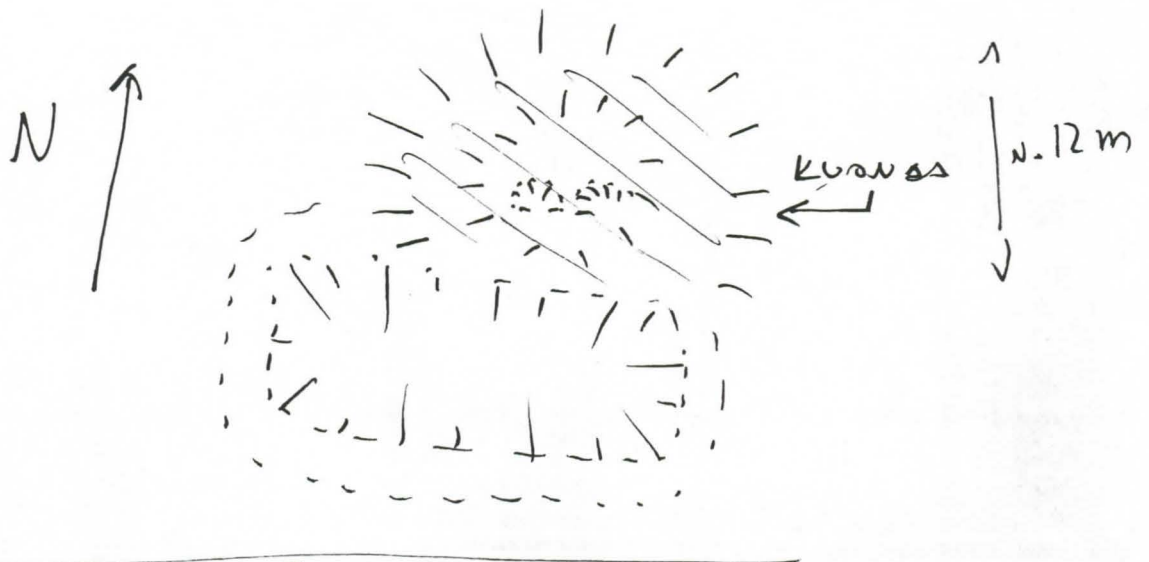
PK 3334 10 + 4312 01

Hyttikankaan hytinpaikka

SÄÄRVONLAMMEN HYTTINPAIKKUS

HYTTIKUONGAS

LIITE

HUOSIÄISNIRMI

KOMMAT
AVOPELLIOT

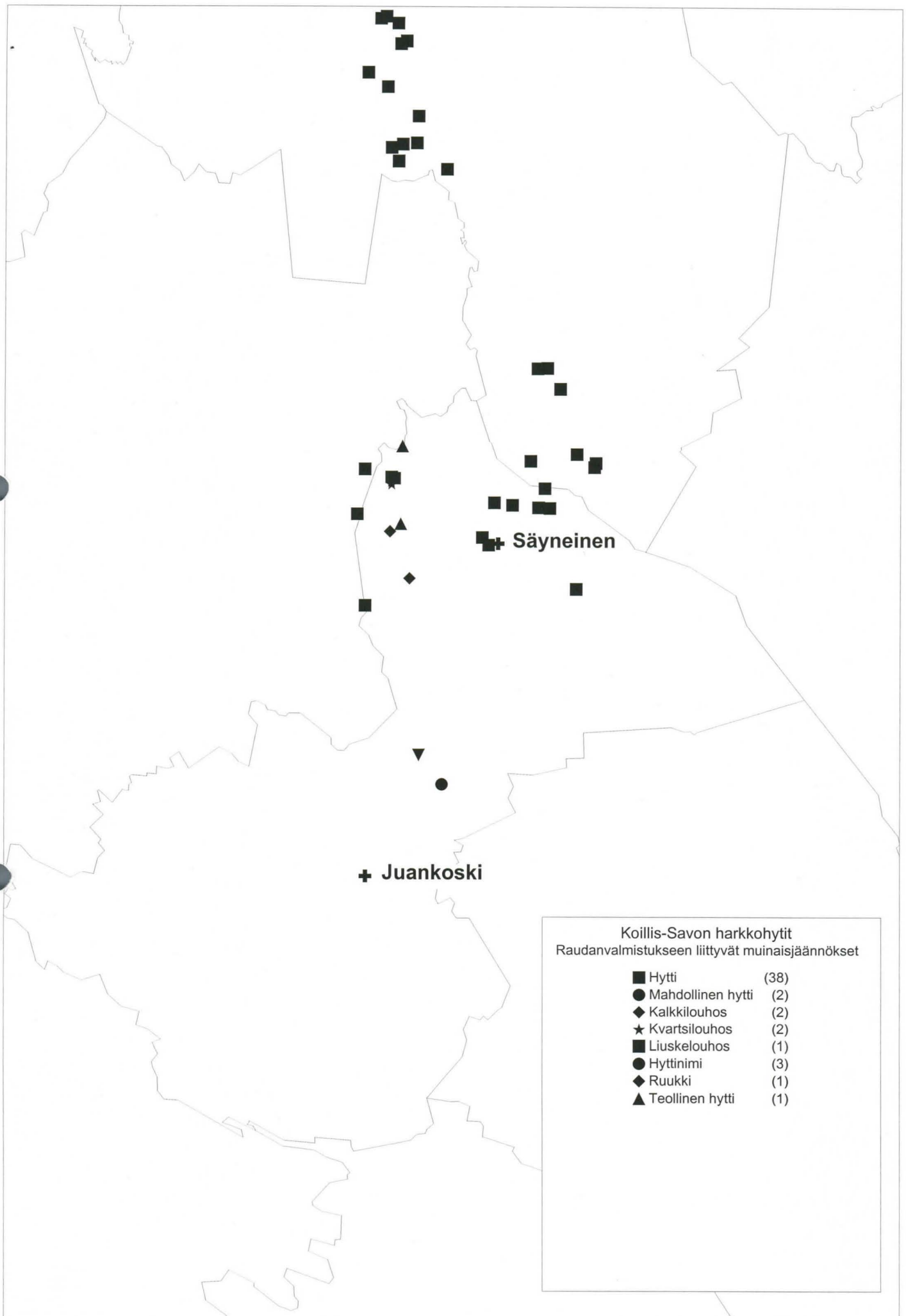
-
 HYLLYKIUVA
-
 SUURIA POL-
TTEITA
-
 KALKKILOU-
HETIÄ

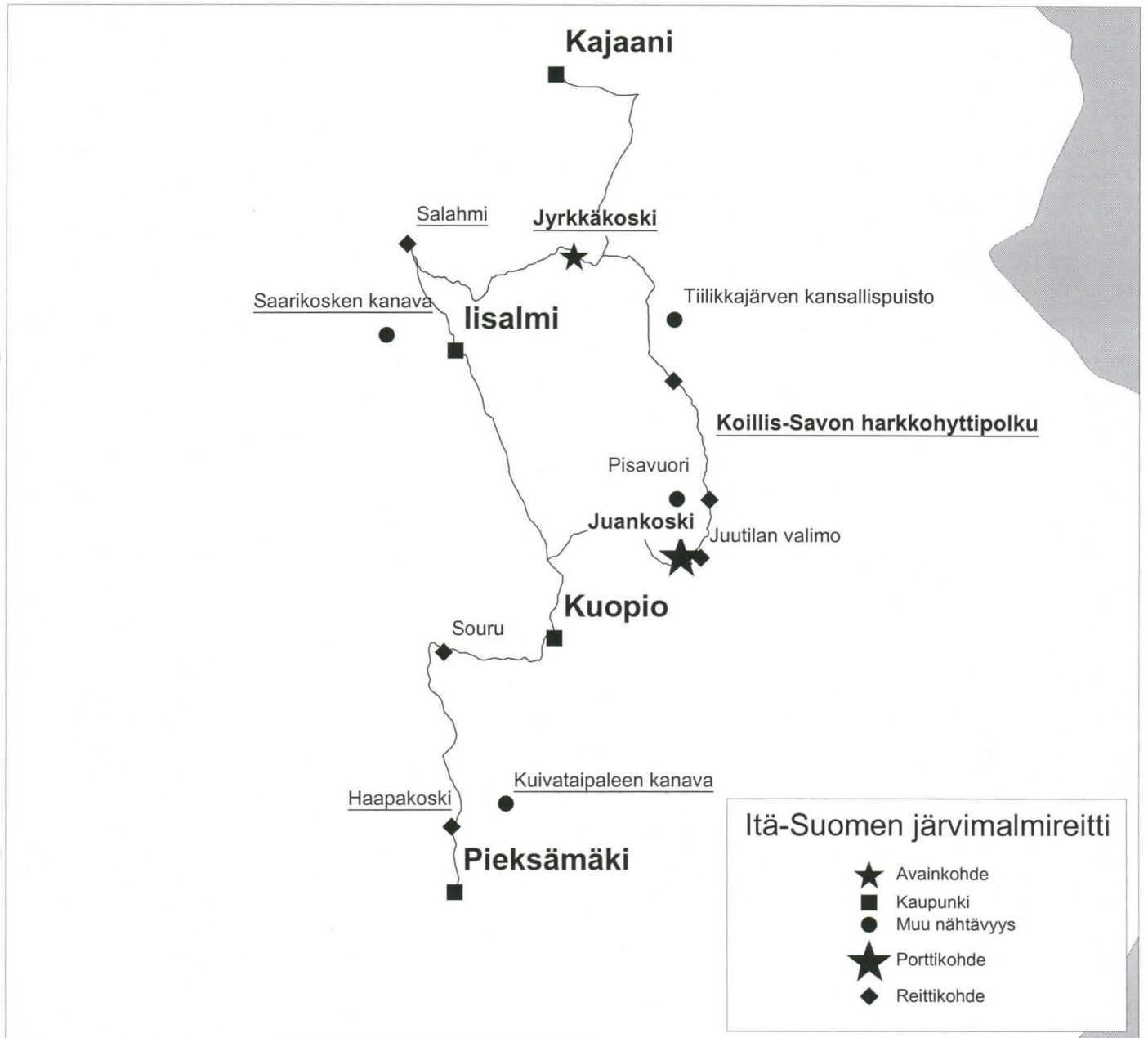
N. 50m

POHJÄNKI

N

Kajaani

Salahmi

Jyrkkäkoski

Saarikosken kanava

Iisalmi

Tiilikajärven kansallispuisto

Koillis-Savon harkkohyttipolku

Pisavuori

Juankoski

Juutilan valimo

Kuopio

Souru

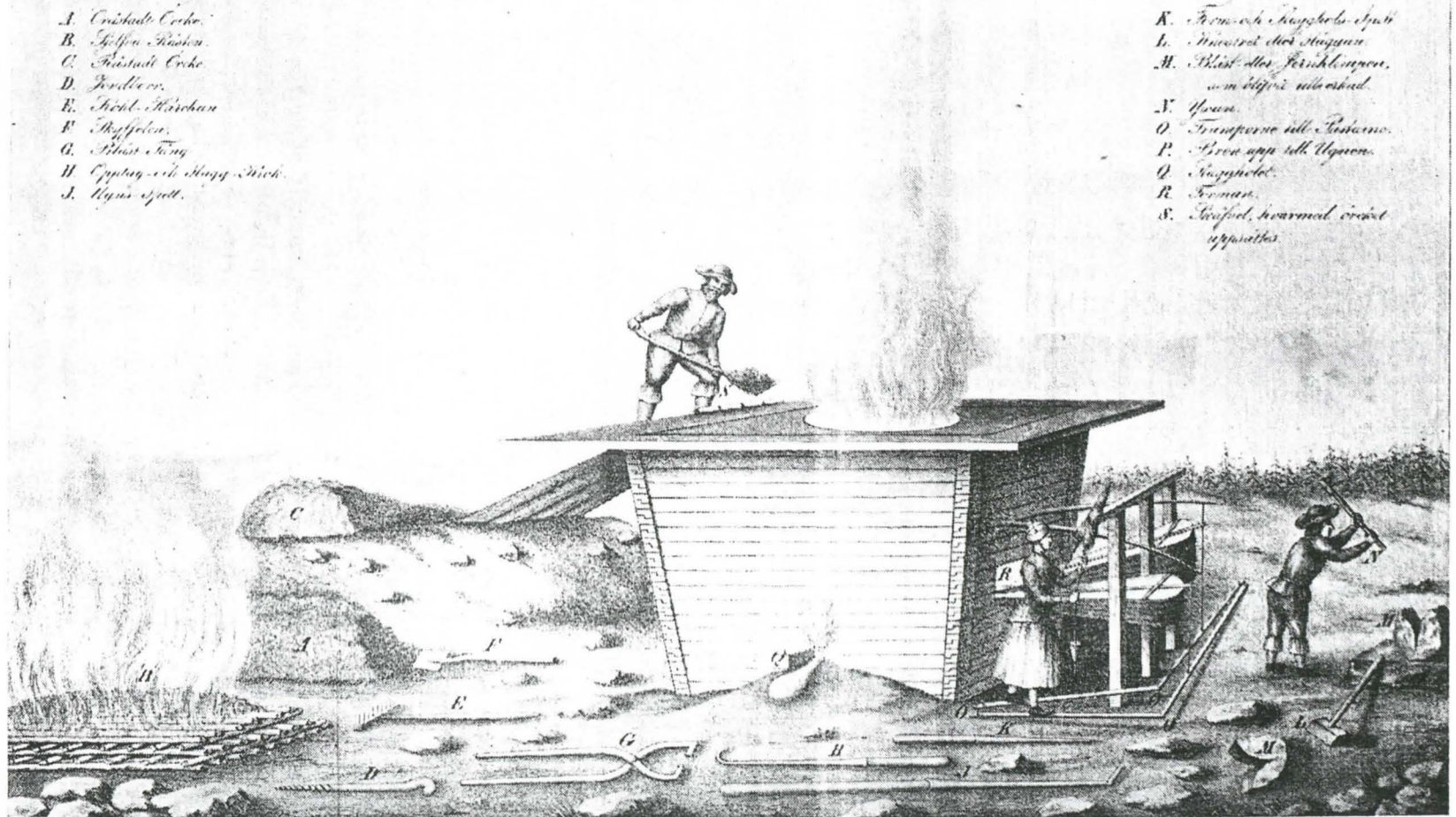
Haapakoski

Kuivataipaleen kanava

Pieksämäki

Itä-Suomen järvimalmireitti

- ★ Avainkohde
- Kaupunki
- Muu nähtävyys
- ★ Porttikohde
- ◆ Reittikohde

- A. Cristallin Cocke.
- B. Silppu Käsi.
- C. Cristallin Cocke.
- D. Jorillero.
- E. Siel. Käsi.
- F. Siel.
- G. Siel. Käsi.
- H. Siel. Käsi.
- I. Siel. Käsi.

- K. Siel. Käsi.
- L. Siel. Käsi.
- M. Siel. Käsi.
- N. Siel. Käsi.
- O. Siel. Käsi.
- P. Siel. Käsi.
- Q. Siel. Käsi.
- R. Siel. Käsi.
- S. Siel. Käsi.

Taalalainen harkkokohtti toiminnassa. Schultze. Järnkont. Ann. 1845.